DEPARTEMENT
ONDERWIJS & VORMING

OBPWO themazetting 2021

Vlaamse Regering

INHOUDSTAFEL

Inhoudstafel **2**
Situering **4**
Thema 1: Doorlichting als hefboom voor een betere onderwijskwaliteit **7**
A. Aanleiding 7
B. Kennisvragen 7
C. Verwachte resultaten 8
D. Timing 9
E. Kostprijs: 9
Thema 2: Effectiviteit van ondersteuning van leraren(teams): ontwikkeling van een bruikbaar instrumentarium **10**
A. Aanleiding 10
B. Kennisvragen 10
C. Verwachte resultaten 11
D. Timing 11
E. Kostprijs 11
Thema 3: Effectieve leeromgevingen in de B-stroom van de eerste graad van het secundair onderwijs **12**
A. Aanleiding 12
B. Kennisvragen 13
C. Verwachte resultaten 13
D. Timing 13
E. Kostprijs 13
Thema 4: Versterken van de handelingsbekwaamheid van leraren inzake evaluatie van leerlingen **14**
A. Aanleiding 14
B. Kennisvragen 15
C. Verwachte resultaten 15
D. Timing 16
E. Kostprijs 16
Thema 5: Sterk buitengewoon onderwijs door in te zetten op kwaliteitsontwikkeling **17**
A. Aanleiding 17
B. Kennisvragen 17
C. Verwachte resultaten 19
D. Timing 19
E. Kostprijs 19

Thema 6: Effectieve praktijken ter preventie en aanpak van spijbelen en vroegtijdig schoolverlaten 20

A. Aanleiding 20

B. Kennisvragen 21

C. Verwachte resultaten 21

D. Timing 21

E. Kostprijs 21

Thema 7: Gecombineerd leren (blended learnig) in het secundair onderwijs: kenmerken, vormen en randvoorwaarden 22

A. Aanleiding 22

B. Kennisvragen 22

C. Verwachte resultaten 23

D. Timing 23

E. Kostprijs 23

Thema 8: Gecombineerd leren (blended learning) aan de specifieke doelgroep van laaggeletterde volwassenen en NT2 24

A. Aanleiding 24

B. Kennisvragen 24

C. Verwachte resultaten 25

D. Timing 25

E. Kostprijs 25

SITUERING

Deze themazetting bevat vragen ter ondersteuning van de beleidsontwikkeling, van de implementatie van beleidsmaatregelen door het onderwijsveld en ter versterking van de handelingsbekwaamheid van leraren(teams).

In de themazetting worden de kennisvragen, verwachte resultaten en mogelijke gebruikers van de onderzoeksresultaten weergegeven. Hoewel de aanleiding voor een thema praktijk- of beleidsgericht kan zijn, verwachten we bij alle thema's aanbevelingen voor praktijk én beleid op basis van de resultaten.

In de omschrijving van het thema wordt eveneens de looptijd van het onderzoek weergegeven, waardoor de verhouding kortlopend en langlopend onderzoek duidelijk wordt. Bij onderzoeksprojecten die langer dan 12 maanden lopen, worden ook tussentijdse en op zichzelf staande producten verwacht.
Ook wordt een raming van het benodigde budget gegeven.

Bij de uitwerking van de thema's zal rekening gehouden moeten worden met de huidige COVID-19 gezondheidscrisis.

	Onderwerp	Aanleiding	Relevantie	Verwachte outputs	Looptijd in maanden	Maximaal budget (*1000€)
1	**De doorlichting als hefboom voor een betere onderwijskwaliteit**	Beleid	BBT OD1.4: Ondersteuning en externe kwaliteitscontrole van scholen versterken	Beleidsaanbevelingen Aanbevelingen voor alle stakeholders, inclusief beleidsmakers	24	250
2	**Effectiviteit van ondersteuning van leraren(teams): ontwikkeling van een bruikbaar instrumentarium**	Beleid	BBT OD1.4: Ondersteuning en externe kwaliteitscontrole van scholen versterken BBT OD3.1: Een pragmatisch en realistisch begeleidingsdecreet invoeren	Onmiddellijk toepasbaar instrumentarium voor beleidsmakers en PBD's	12	110
3	**Effectieve leeromgevingen in de B-stroom van het secundair onderwijs**	Praktijk	BBT OD1.8: De kwaliteit van de uitstroom van het secundair onderwijs versterken	Didactische wenken voor leraren(teams). Aanbevelingen voor alle stakeholders, inclusief beleidsmakers	36	370
4	**Versterken van de handelingsbekwaamheid van leraren inzake evaluatie van leerlingen**	Praktijk	BBT OD2.2: Nascholing en professionalisering van leraren en directies dichter bij de onderwijspraktijk brengen	Didactische wenken voor leraren(teams). Aanbevelingen voor alle stakeholders, inclusief beleidsmakers.	24	220

5	**Sterk buitengewoon onderwijs door in te zetten op kwaliteitsontwikkeling**	Beleid	BBT OD3.1: Een pragmatisch en realistisch begeleidingsdecreet invoeren	Aanbevelingen voor alle stakeholders, inclusief beleidsmakers	18	170
6	**Effectieve praktijken ter preventie en aanpak van spijbelen en vroegtijdig schoolverlaten**	Praktijk	BBT OD3.2: Effectieve en efficiënte leerlingenbegeleiding realiseren	Didactische wenken voor leraren(teams). Aanbevelingen voor alle stakeholders, inclusief beleidsmakers	18	160
7	**Gecombineerd leren (blended learning) in het secundair onderwijs: kenmerken, vormen en randvoorwaarden**	Praktijk	BBT OD3.3: We streven naar een veilige en gezonde leer- en werkomgeving Relance	Didactische wenken voor leraren(teams) Aanbevelingen voor alle stakeholders, inclusief beleidsmakers	12	110
8	**Gecombineerd leren (blended learning) voor de specifieke doelgroep van laaggeletterde volwassenen en NT2**	Praktijk	BBT OD3.3: We streven naar een veilige en gezonde leer- en werkomgeving Relance	Didactische wenken voor leraren(teams). Aanbevelingen voor alle stakeholders, inclusief beleidsmakers.	12	110

THEMA 1: DOORLICHTING ALS HEFBOOM VOOR EEN BETERE ONDERWIJSKWALITEIT

A. AANLEIDING

In de beleidsnota Onderwijs en Vorming 2019-2024 is er aandacht voor het onderzoeken en versterken van de onderwijskwaliteit in het leerplichtonderwijs (onder meer OD 1.3, 1.4). Investeren in de initiële opleiding van jongeren is investeren in de toekomst van Vlaanderen.

De onderwijsinspectie bewaakt en stimuleert de onderwijskwaliteit in Vlaamse scholen. De huidige, vernieuwde wijze van doorlichten gaat uit van een ontwikkelingsgerichte dialoog met als doel de kwaliteitszorg op school te versterken. Zowel de opeenvolgende Onderwijsspiegels als eerder OESO-onderzoek (2011) over evaluatie en assessment geven aan dat de kwaliteit van interne kwaliteitszorg in Vlaamse scholen divers is. De vraag stelt zich dan ook of de implementatie van het Referentiekader voor Onderwijskwaliteit (OK-kader) hier verandering in heeft gebracht.

Er is momenteel weinig zicht op de mate waarin het onderwijsveld vertrouwd is met dat OK-kader, of het OK-kader ook actief gebruikt wordt voor het versterken van de kwaliteitsgroei en, indien dat zo is, op welke wijze dat gebeurt.
Daarnaast willen we meer inzicht verwerven in de mate waarin en de manier waarop scholen aan de slag gaan met de resultaten van een doorlichting en welke veranderingen men nadien doorvoert. We vragen een analyse van de verschillende praktijken en een overzicht van de belemmerende en stimulerende factoren voor de kwaliteitsgroei. We vragen hierbij ook aandacht voor leerlingenbegeleiding en -evaluatie.
We willen een zicht krijgen op de noodzakelijke randvoorwaarden opdat resultaten van doorlichtingen effectief gebruikt worden om onderwijskwaliteit te versterken, zowel voor individuele scholen en de intermediaire organisaties waar ze beroep op doen als voor het gehele onderwijssysteem.
Deze kennisvragen zijn ook belangrijk voor de implementatie van gestandaardiseerde, genormeerde en gevalideerde koepel- en netoverschrijdende proeven en voor het uitbouwen van informatierijke omgevingen voor scholen ter ondersteuning van de interne kwaliteitszorg.

Vanuit verschillende – complementaire - bronnen krijgen we informatie over de kwaliteit van het Vlaamse onderwijs. De dalende tendensen in zowel de Vlaamse peilingen als in internationaal vergelijkende prestatieonderzoeken (zie o.m. PISA2018, PIRLS2016 en PIRLS Repeat) geven aanleiding tot bezorgdheid over de kwaliteit van ons onderwijs en de mate waarin we jongeren nog voldoende voorbereiden op een succesvolle loopbaan in het hoger onderwijs of op de arbeidsmarkt.
We willen met dit onderzoek dan ook nagaan in welke mate resultaten van internationaal vergelijkende prestatiemetingen, eigen metingen van leerlingenprestaties en doorlichtingen al dan niet in dezelfde lijn liggen en een volledig beeld geven over de kwaliteit van het Vlaamse onderwijs. Een analyse van de mate van overeenkomst tussen deze bronnen kan de diverse onderwijsactoren onderbouwde inzichten bieden voor de versterking van het Vlaamse kwaliteitsbeleid

B. KENNISVRAGEN

1) **In welke mate heeft het OK-kader ingang gevonden in de Vlaamse scholen?**
   - Hoe vertrouwd zijn Vlaamse scholen met de inhoud van het OK-kader? Hoe gebruiken scholen het OK-kader om hun beleid vorm te geven? Hoe ver staan ze in het realiseren van de verwachtingen uit het OK-kader op vlak van kwaliteitsgroei, inclusief het gebruik van de

resultaten en effecten van het beleid bij leerlingen? Hoe wordt de kennis van het OK-kader aangewend om het schoolbeleid vorm te geven, zowel vanuit het perspectief van het schoolbestuur als de schoolleiding? Op welke wijze wordt de kennis van het OK-kader aangewend in de voorbereiding op een doorlichting? Hoe is de kennis over het OK-kader verdeeld binnen een schoolteam? Met welke stakeholders wordt deze kennis gedeeld, waarom en op welke wijze? Wat zijn bepalende factoren voor deze processen? Welke rol spelen de verschillende actoren (onder meer op bovenschools niveau, maar ook pedagogische begeleidingsdiensten) in de implementatie van het OK-kader in de scholen? Naar aanleiding van de COVID-19 gezondheidscrisis heeft de inspectie de aanpak van de doorlichtingen aangepast: ze is overgeschakeld naar kortlopende doorlichtingen. Zijn er verschillen tussen deze aanpak en de gewone aanpak?

- In welke mate en op welke vlakken heeft de invoering van het OK-kader voor verandering gezorgd in het beleid van scholen? Wat zijn belemmerende en stimulerende factoren hierin met betrekking tot het beleid inzake leerlingenbegeleiding en -evaluatie? Hoe verhoudt de mate van beleidsvoerend vermogen van de school zich tot het omgaan met het OK-kader in relatie tot de interne kwaliteitszorg en het verhogen van de onderwijskwaliteit?

2) Op welke wijze draagt een **doorlichting** bij tot kwaliteitsgroei in scholen?

2a. Op welke wijze gaan scholen aan de slag met de **resultaten van een doorlichting**? Wat zijn bepalende factoren? In welke situaties leidt een doorlichting tot een hulpvraag in de richting van een externe partner? Welke factoren spelen een rol bij het nemen van een dergelijke beslissing? We vragen hierbij ook aandacht voor het beleid inzake leerlingenbegeleiding en -evaluatie. Zijn er verschillen merkbaar in de wijze waarop scholen aan de slag gaan met de resultaten van een doorlichting sinds de invoering van inspectie 2.0 of de aangepaste aanpak naar aanleiding van de COVID-19 gezondheidscrisis?

2b. Wat zijn bepalende factoren voor deze praktijken? Wat zijn de randvoorwaarden opdat een doorlichting kan bijdragen tot het verder versterken van het beleid van een school en tot een verhoogde onderwijskwaliteit?

3) Via verschillende bronnen krijgen we een beter zicht op (aspecten van) de onderwijskwaliteit in de Vlaamse scholen. In welke mate is er sprake van een **concordantie** tussen deze bronnen, bijvoorbeeld tussen de uitkomsten van de doorlichting (op het schoolniveau en op het niveau van onderwijsleerpraktijk) en de leerlinguitkomsten (op basis van deelname aan internationaal vergelijkend onderwijsonderzoek, peilingsonderzoek, …)? Op welke wijze beïnvloeden ze elkaar? Hoe kunnen eventuele tegenstellingen tussen de verschillende bronnen verklaard worden? Op welke wijze kunnen zij op een complementaire wijze een zicht bieden op onderwijskwaliteit?

C. VERWACHTE RESULTATEN

We verwachten een onderzoeksrapport dat inzicht biedt in praktijken, maar ook de (interactie tussen) mechanismen en processen inzake kwaliteitsgroei van scholen en dit zowel in het gewoon basis- als secundair onderwijs.

Onderbouwde aanbevelingen ter versterking van de kwaliteitsgroei van scholen dienen gericht te zijn naar beleidsmakers, scholen, schoolbesturen, de onderwijsinspectie, pedagogische begeleidingsdiensten en andere ondersteunende actoren. We verwachten hierbij ook specifiek aanbevelingen om de implementatie van de gestandaardiseerde, genormeerde en gevalideerde net- en koepeloverschrijdende toetsen te ondersteunen. Tot slot moet dit onderzoek ook resulteren in onderbouwde aanbevelingen ten aanzien van de overheid en de onderwijsinspectie die toelaten om het bestaande systeem van kwaliteitscontrole verder te versterken.

D. TIMING

Gelet op de uitgebreide vragen en de twee onderzoeksluiken kent dit project een looptijd van 24 maanden. Er worden tussentijdse producten verwacht, in het bijzonder in functie van de implementatie van de gestandaardiseerde, genormeerde en gevalideerde net- en koepeloverschrijdende proeven in het Vlaams onderwijs.

E. KOSTPRIJS:

We voorzien maximaal 250.000 euro voor dit project.

THEMA 2: EFFECTIVITEIT VAN ONDERSTEUNING VAN LERAREN(TEAMS): ONTWIKKELING VAN EEN BRUIKBAAR INSTRUMENTARIUM

A. AANLEIDING

Een meer effectieve ondersteuning van leraren en schoolleiders moet ertoe leiden dat zij zich meer kunnen focussen op hun kerntaken. De Vlaamse Regering herziet in dit verband de rol van de pedagogische begeleidingsdiensten (PBD's) met als doel dat ze effectiever en efficiënter hun kerntaken opnemen zodat de leerkrachten de ondersteuning effectief tot op de werkvloer krijgen. Naast het herbekijken van de kerntaken van de pedagogische begeleidingsdiensten wordt ook voorzien in een permanente evaluatie van deze diensten. Een dergelijke permanente evaluatie is slechts mogelijk wanneer we ook de mate van effectiviteit van **de geboden ondersteuning** in kaart kunnen brengen. Bijkomend is het versterken van de ondersteuning van scholen voor gewoon onderwijs één van de actiepunten uit het begeleidingsdecreet. Inzichten in effectiviteit van dergelijke ondersteuning en instrumenten om deze op te volgen zijn dan ook noodzakelijk.

Het kader voor effectieve professionaliseringsinitiatieven van Merchie, e.a. (2016[1]) is een onderbouwd vertrekpunt voor een ondersteuningsaanbod met maximale impact. Uit dit onderzoek blijkt dat de impact van professionalisering op meerdere vlakken zichtbaar is. Professionalisering heeft niet enkel impact op de opvattingen van en het handelen door leraren(teams), maar ook op het onderwijs dat zij verstrekken. Er is geen één-op-één relatie tussen de specifieke kenmerken van professionalisering en de feitelijke effectiviteit van een professionaliseringsinitiatief. Vooral de context, de kwaliteit van de professionalisering, de kenmerken en aanpak van de lesgever zijn bepalend. Bij het in kaart brengen van de effectiviteit van ondersteuning van leraren(teams) moet rekening gehouden worden met deze complexiteit.

De opdracht moet een onderbouwd instrumentarium ontwikkelen om de effectiviteit van ondersteuning van onderwijsprofessionals en onderwijsinstellingen op een onderbouwde wijze in kaart te brengen en te evalueren.

B. KENNISVRAGEN

Volgende kennisvragen over de effectiviteit van ondersteuning dienen beantwoord te worden:

(1) Op welke wijze kan effectiviteit van ondersteuning op een onderbouwde wijze **geconceptualiseerd** worden? Hoe kunnen deze definities, kenmerken en randvoorwaarden naar de Vlaamse context worden vertaald?
Hiervoor wordt minimaal voortgebouwd op het ontwikkelde kader van Merchie e.a. (2016) en op analyses van andere kaders uit binnen- en buitenland.

(2) Op welke wijze kan de effectiviteit van ondersteuning kwaliteitsvol en wetenschappelijk onderbouwd in kaart gebracht worden? Welke richtlijnen voor afname, analyse en rapportering dienen in acht genomen te worden?

[1] Merchie, E., Tuytens, M., Devos, G., & Vanderlinde, R. (2016). *Eindrapport van de kortlopende O&O-onderzoeksopdracht: Indicatoren voor de effectiviteit van professionaliseringsinitiatieven*. Brussel Departement Onderwijs en Vorming.

C. VERWACHTE RESULTATEN

We verwachten een onderbouwd kader om de effectiviteit van ondersteuning van leraren(teams) te beschrijven. Vertrekkend van dit conceptueel kader verwachten we een onmiddellijk inzetbaar, kwaliteitsvol en wetenschappelijk onderbouwd instrumentarium voor het monitoren van deze effectiviteit. Dit instrument moet onder andere de pedagogische begeleidingsdiensten en andere ondersteunende instanties helpen bij het zichtbaar maken van de effecten van hun ondersteuningsactiviteiten. Er wordt van de onderzoekers ook een onderbouwd advies verwacht over de afname en analyse van resultaten. Het instrumentarium dient zodanig ontwikkeld te zijn dat het onmiddellijk inzetbaar is, zowel in het kader van de interne kwaliteitszorg van de PBD en andere ondersteuningsdiensten, als met het oog op de in de beleidsnota aangekondigde permanente evaluatie van de PBD en de implementatie van het begeleidingsdecreet.

Voor de uitvoering van dit project is een continue nauwe afstemming en samenwerking met de PBD en andere ondersteunende diensten noodzakelijk.

D. TIMING

Dit project dient onmiddellijk opgestart te worden en kent een maximale looptijd van 12 maanden.

E. KOSTPRIJS

We voorzien maximaal 110.000 euro voor dit project.

THEMA 3: EFFECTIEVE LEEROMGEVINGEN IN DE B-STROOM VAN DE EERSTE GRAAD VAN HET SECUNDAIR ONDERWIJS

A. AANLEIDING

Resultaten van onderzoek naar de leerprestaties van leerlingen uit de B-stroom van de eerste graad secundair onderwijs leiden tot ongerustheid bij beleidsmakers en onderwijsprofessionals. Zo geeft de peiling wiskunde eerste graad B-stroom aan dat een te grote groep van leerlingen de verwachte resultaten niet behaalt. De resultaten zijn zo slecht dat we ons de vraag moeten stellen in welke mate we nog voldoen aan het fundamentele recht op gedegen onderwijs voor deze kinderen.
Naast deze dalende prestaties bij de leerlingen kent de B-stroom ook een snel veranderende leerlingenpopulatie, onder andere omdat sinds de modernisering van het secundair onderwijs alleen nog leerlingen zonder getuigschrift basisonderwijs toegang hebben tot die B-stroom.
Tot slot zijn er in het kader van de modernisering van het secundair onderwijs ook eindtermen voor de B-stroom ontwikkeld ter vervanging van de bestaande ontwikkelingsdoelen. Dit impliceert een verzwaring van de basisvorming voor deze leerlingen, terwijl de peiling al aantoonden dat de vroegere ontwikkelingsdoelen niet haalbaar waren. De oplossing kan er niet uit bestaan om deze leerlingen onvoldoende basisvorming te geven, maar wel om in te zetten op een versterkte, innovatieve en vooral meer effectieve organisatorische en pedagogisch-didactische aanpak.

Er dient dan ook grondig nagedacht te worden over het onderwijs in de 1ste graad B-stroom, zowel op het vlak van inhoud, organisatie, personeelsbeleid als de pedagogisch-didactische aanpak.

Verschillende Vlaamse scholen verkennen de afgelopen jaren nieuwe organisatievormen (nestklassen, diverse vormen van teamteaching, integratie van uren GOK, zorg en ondersteuning) met als doel om krachtige leeromgevingen te creëren voor leerlingen in de B-stroom. Deze organisatievormen zijn vaak gebaseerd op recente wetenschappelijke principes vertaald voor onderwijs. Voorbeelden zijn onder meer zelfregulerend leren, zelfdeterminatietheorie en sociaal leren.
Er is evenwel weinig geweten over de effectiviteit van deze praktijken. Uit de peiling wiskunde SO1B weten we bijvoorbeeld dat in de helft van de klassen aan een vorm van teamteaching wordt gedaan.[2] Er werd echter geen samenhang gevonden met de toetsprestaties.[3] De vraag stelt zich bijvoorbeeld of deze interventies in voldoende mate samengaan met andere noodzakelijke beleidsinitiatieven, zoals een versterkte professionalisering van de betrokken leraren. Er is om die reden nood aan meer en fijnmaziger informatie over de innovatieve praktijken (bijvoorbeeld de diversiteit, de randvoorwaarden) en hun effecten (bijvoorbeeld op het vlak van leeruitkomsten).

We wensen diepgaand en onderbouwd inzicht te verwerven in de manieren waarop de achterliggende principes concreet vorm krijgen om krachtige leeromgevingen te realiseren in de B-stroom. De aandacht gaat hierbij niet enkel naar kenmerken en mogelijke vormen van krachtige leeromgevingen, maar ook naar cruciale randvoorwaarden (klas- en schoolorganisatie, lerarencompetenties, …). Ook zijn meer inzichten nodig in de verwachtingen die dergelijke leeromgevingen stellen ten aanzien van de doelgroep en hun schoolloopbaan in het basisonderwijs.

---

[2] In 41% van de klassen waar er aan teamteaching wordt gedaan, gebeurt dit in minder dan de helft van de lessen. De meeste van deze leraren (68%) geven aan dat hun leerlingen al van in het eerste jaar secundair vertrouwd zijn met teamteaching.

[3] Lesvariabelen zoals het toelaten van hulpmiddelen, differentiatie, teamteaching en ICT-gebruik hangen niet samen met de resultaten. De opvattingen van de leraar over wiskunde hangen beperkt samen met de prestaties van hun leerlingen. Leerlingen van leraren die geloven dat leren en intelligentie kunnen groeien, presteren beter op de toetsclusters “Breuken optellen en aftrekken” en “Geld en functioneel rekenen”.

De resultaten van dit onderzoek kunnen ondersteuning bieden aan de verdere implementatie van de eindtermen basisgeletterdheid en andere eindtermen. In elk geval moet dit onderzoek het onderwijs in de B-stroom van de eerste graad van het secundair onderwijs én de verdere professionalisering van leraren(teams) versterken.

B. KENNISVRAGEN

- Wat zijn volgens de wetenschappelijke literatuur **effectieve leeromgevingen** voor de doelgroep van de B-stroom in de eerste graad van het secundair onderwijs? Wat zijn de randvoorwaarden op het vlak van pedagogisch-didactische aanpak, personeelsbeleid en professionalisering, lerarencompetenties en -verwachtingen, klas- en schoolorganisatie, …?
- Welke onderwijskundige principes liggen ten grondslag aan de **nieuwe organisatievormen** in de B-stroom van de eerste graad? Op welke wijze vertalen scholen deze onderwijskundige principes naar leeromgevingen voor deze leerlingen? Wat zijn hier bevorderende en belemmerende factoren, bij de leerlingen, de leraren (competenties, percepties, verwachtingen, …), maar ook de klas- en schoolorganisatie, infrastructuur, schoolcultuur, …? In welke mate vertonen de nieuwe organisatievormen in de B-stroom in Vlaanderen deze kenmerken van effectieve leeromgevingen? Op welke wijze wordt afgestemd op de schoolloopbaan van deze leerlingen?
- Wat zijn de **effecten** van de implementatie van deze onderwijskundige principes en nieuwe organisatievormen op de leerlingen zowel naar leeruitkomsten als naar non-cognitieve aspecten?
  Het is niet de bedoeling om in het kader van dit onderzoek zelf instrumenten voor het meten van leerlingprestaties te ontwikkelen, maar aan te sluiten bij de geplande peiling basisgeletterdheid Nederlands en wiskunde in 2022. Door de bestaande vragenlijsten voor scholen en leerlingen gericht aan te vullen kan nagegaan worden in welke mate er een samenhang is tussen de leerresultaten en de eerder geïdentificeerde onderwijskundige principes. Om deze kennisvraag te beantwoorden, dient intens samengewerkt te worden met het Steunpunt Toetsontwikkeling en Peilingen.

C. VERWACHTE RESULTATEN

We verwachten dat dit onderzoek onderbouwde en concrete handvatten biedt om krachtige en effectieve leeromgevingen te creëren voor leerlingen uit de B-stroom van de eerste graad secundair onderwijs. Deze handvatten en onderbouwde didactische en schoolorganisatorische wenken zijn bedoeld voor leraren(teams) om concreet aan de slag te gaan in de B-stroom. Tegelijk dienen deze gebruikt te worden in het professionele continuüm ter versterking van de competenties van (aanstaande) leraren in de B-stroom. Tot slot verwachten we aanbevelingen voor beleidsmakers.

D. TIMING

Dit project kent een maximale looptijd van 36 maanden. Gelet op de looptijd van het onderzoek verwachten we na 12 maanden een wetenschappelijke review over de effectiviteit van de geïdentificeerde onderwijskundige principes. Deze dient reeds breed toegankelijk beschikbaar gesteld te worden en doorheen het onderzoek aangevuld te worden met bijkomende onderzoeksresultaten. De verschillende mijlpalen voor deze aanvullende informatie worden met de opdrachtgever afgesproken.

E. KOSTPRIJS

Voor de uitvoering van dit onderzoek ramen we maximaal 370.000 euro.

THEMA 4: VERSTERKEN VAN DE HANDELINGSBEKWAAMHEID VAN LERAREN INZAKE EVALUATIE VAN LEERLINGEN

A. AANLEIDING

Van leraren(teams) wordt een grote handelingsbekwaamheid verwacht. Hiermee bedoelen we niet enkel (vak)inhoudelijke en pedagogische kennis en vaardigheden maar ook het vermogen om in de diverse onderwijssituaties een professioneel oordeel te kunnen vellen. Handelingsbekwaamheid is relevant zowel op niveau van de individuele leerkracht als op teamniveau. Uit TALIS 2018 blijkt dat Vlaamse leraren hun zelfeffectiviteit op het vlak van gebruik van verschillende evaluatiestrategieën niet zo hoog inschatten. Ook de onderwijsinspectie geeft in haar jaarlijks rapport Onderwijsspiegel aan dat de evaluatiepraktijken in de meeste Vlaamse scholen een pijnpunt vormen. Er is ook sprake van een zekere handelingsverlegenheid bij leerkrachten als het op evaluatie aankomt.

Er is beschrijvende kennis rond evaluatiebeleid en -praktijken in Vlaanderen beschikbaar (Onderwijsspiegels, TALIS 2018, SONO-onderzoek).[4] [5] Hieruit blijkt bijvoorbeeld dat evaluatie in belangrijke mate leraargebonden is, dat een gedeelde visie op schoolniveau beperkt aanwezig is en dat de bijdrage aan het onderwijsleerproces onduidelijk blijft (zie onder meer het recente SONO onderzoek over evaluatiebeleid in Vlaamse scholen)[2]. Bovendien blijkt uit onderzoek dat de datageletterdheid in Vlaamse scholen verder moet ontwikkeld worden, onder meer omwille van een eerder beperkte doelgerichte en systematische praktijk en beleid in scholen hierover (zie onder meer Van Gasse e.a., 2015)[3]. Uit PISA 2018 bleek dat Vlaamse leerlingen zich – in vergelijking met leerlingen uit andere landen – minder ondersteund voelen door hun leraren. Onderbouwde concrete didactische handvatten voor leraren(teams) over evaluatie ontbreken.

In de beleidsnota Onderwijs (2019-2024) wordt in verschillende operationele doelstellingen aandacht besteed aan het **evaluatiebeleid**. Het door scholen gehanteerde evaluatiesysteem moet duidelijk en betrouwbaar zijn voor ouders en leerlingen, met minimale planlast voor leraren (bijvoorbeeld als gevolg van een overdreven verantwoordingsdrift). Klassenraden krijgen het vertrouwen om leerlingen met kennis van zaken te oriënteren op basis van formele evaluaties (OD 1.8). Gestandaardiseerde, genormeerde koepel- en netoverschrijdende proeven kunnen mee helpen om leerwinst in kaart te brengen (OD 1.3). Daarnaast wordt verder gebouwd aan informatierijke omgevingen (OD 1.10). De beleidsnota geeft ook aan dat het belangrijk is dat onderwijsprofessionals een cultuur van evaluatie, verantwoordelijkheid, openheid en fierheid ontwikkelen en geen angst hebben om op basis van de resultaten van de school de onderwijspraktijk beter te maken. In de professionalisering en nascholing moet daarom aan onder meer die aspecten worden gewerkt (OD 2.2).

---

[4] Van Droogenbroeck, F., Lemblé, H., Bongaerts, B., Spruyt, B., Siongers, J., & Kavadias, D. (2019). TALIS 2018 Vlaanderen - Volume I. Brussel: Vrije Universiteit Brussel

[5] https://www.onderwijsinspectie.be/nl/jaarverslag-onderwijsspiegel

[2] Ysenbaert, J., Van Avermaet, P., & Van Houtte, M. (2018). *Evaluatie & diversiteit in het basis- en secundair onderwijs. Deelrapport: casestudieonderzoek.* Steunpunt Onderwijsonderzoek, Gent.
Ysenbaert, J., Van Avermaet, P. & Van Houtte, M. (2017). Literatuurstudie evaluatie en diversiteit. Gent: Steunpunt Onderwijsonderzoek.

[3] Van Gasse, R., Vanhoof, J., Mahieu, P., & Van Petegem, P. (2015). *Informatiegebruik door schoolleiders en leerkrachten.* Antwerpen - Apeldoorn: Garant.

De COVID-19 gezondheidscrisis en het bijhorende afstandsleren heeft daarenboven nieuwe uitdagingen met betrekking tot evaluatie zichtbaar gemaakt. Zo kwamen vragen met betrekking tot het opvolgen van de leerprocessen en -resultaten van leerlingen, het inschatten van leerwinst, het evalueren van afstandsonderwijs, … prominent naar voren. Het is dan ook belangrijk de handelingsbekwaamheid van leraren en lerarenteams met betrekking tot evaluatie in een veranderende onderwijscontext te versterken op een onderbouwde wijze.

B. KENNISVRAGEN

Er is reeds heel wat actueel en diepgaand onderzoek over evaluatiebeleid in Vlaamse scholen. Er is nood aan een vertaling van wetenschappelijke inzichten over effectieve evaluatiepraktijken naar concrete didactische wenken voor leraren(teams). Op die manier worden zij ondersteund in hun kwaliteitsvolle evaluatie van leerlingen in het gewoon lager en secundair onderwijs. Specifieke aandacht wordt gevraagd voor effectieve klas- en schoolpraktijken van omgaan met gestandaardiseerde, genormeerde koepel- en netoverschrijdende proeven. Ook wordt gevraagd aandacht te hebben voor beleid hierover op bovenschools niveau.

De volgende vragen dienen beantwoord te worden:

a. Op welke wijze gaan leraren(teams) om met data om leerlingen op te volgen, te evalueren en leerwinst vast te stellen, ook doorheen de leerloopbaan?
    - Welke evidentie gebruiken leraren(teams) hiervoor? Welke (digitale) instrumenten worden hiervoor gebruikt?
    - Hoe evalueren leraren(teams) leerlingen in een context van **afstandsonderwijs**? Tegen welke uitdagingen kijken leraren aan bij het evalueren van op afstand?
    - Op welke wijze is dit ingebed in hun evaluatiebeleid en ruim, het schoolbeleid?
    - Wat zijn bepalende factoren? In welke mate speelt de toenemende juridisering een rol in de evaluatiepraktijken?

b. Op welke wijze monitoren scholen in welke mate leerlingen de onderwijsdoelen bereiken en welke leerwinst zij hierbij maken, ook in een context van afstandsonderwijs? Welke (digitale) instrumenten gebruiken ze hiervoor? Hoe volgen ze alle leerlingen op? Wat zijn bevorderende en belemmerende factoren?

c. Wat zijn effectieve evaluatiepraktijken om leerwinst van leerlingen op te volgen en van het omgaan met gestandaardiseerde, genormeerde koepel- en netoverschrijdende proeven om leerwinst en het bereiken van de eindtermen in kaart te brengen? Wat zijn bevorderende en belemmerende factoren? Op welke wijze kan dit ingebed worden in het evaluatiebeleid en ruimer, het schoolbeleid? Wat zijn effectieve praktijken in de context van afstandsonderwijs?

C. VERWACHTE RESULTATEN

Naast een wetenschappelijke rapportering, inclusief theoretisch kader en methodologie, verwachten we toegankelijke en onderbouwde didactische wenken voor een kwaliteitsvolle evaluatiepraktijk, met bijzondere aandacht voor het in kaart brengen van leerwinst. Deze didactische wenken moeten door leraren in het leerplichtonderwijs onmiddellijk gebruikt kunnen worden in hun klaspraktijk. Ze moeten lerarenopleiders en aanbieders van professionaliseringsinitiatieven bovendien toelaten om op een evidence-informed wijze vormingen voor (aspirant) leraren te ontwikkelen over dit thema. Daarnaast dienen er aanbevelingen over verdere beleidsontwikkeling inzake evaluatie van leerlingen geformuleerd te worden ten aanzien van beleidsmakers, schoolleiders, schoolbestuurders, pedagogische begeleidingsdiensten en andere onderwijsprofessionals. Meer specifiek verwachten we

aanbevelingen voor de implementatie van gestandaardiseerde, genormeerde koepel- en netoverschrijdende proeven in Vlaamse scholen voor gewoon onderwijs.

D. TIMING

Dit project kent een looptijd van 24 maanden. Er worden tussentijdse outputs verwacht waarmee onderwijsprofessionals aan de slag kunnen gaan.

E. KOSTPRIJS

We voorzien voor dit onderzoek maximaal 220.000 euro.

THEMA 5: STERK BUITENGEWOON ONDERWIJS DOOR IN TE ZETTEN OP KWALITEITSONTWIKKELING

A. AANLEIDING

De Vlaamse Regering kiest er voor om het buitengewoon onderwijs te versterken. Het buitengewoon onderwijs blijft immers voor een aantal leerlingen met specifieke onderwijsnoden de meest geschikte onderwijsvorm om hen de best mogelijke omkadering te bieden. Er is in deze scholen ook een grote deskundigheid aanwezig. Eén van de actiepunten van het begeleidingsdecreet is het versterken van de kwaliteit van het buitengewoon onderwijs. Hierbij is er onder andere aandacht voor de ontwikkelingsdoelen buitengewoon onderwijs, de kwaliteit van handelingsplanning en het invoeren van een leerwinstmeting.

Scholen voor buitengewoon onderwijs staan voor heel wat uitdagingen. De evolutie naar meer inclusief onderwijs vraagt van hen een andere positie, rol en samenwerkingsvormen. Dit stelt hoge eisen aan hun interne kwaliteitszorg. Uit doorlichtingen door de onderwijsinspectie blijkt echter dat de kwaliteit van het buitengewoon onderwijs vaak voor verbetering vatbaar is. Zo toonden de Onderwijsspiegels sinds 2014-2015 onder meer dat de handelingsplanning in bijna de helft van de scholen voor buitengewoon onderwijs niet beantwoordt aan de decretale verwachtingen. Daarenboven bleek een kwart tot de helft van de leergebieden niet te voldoen volgens de onderwijsinspectie.
Een diepgaande analyse van het kwaliteitsbeleid van scholen voor buitengewoon onderwijs kan deze scholen ondersteunen om zichzelf verder te versterken en hun belangrijke rol ten aanzien van kinderen met specifieke onderwijsnoden op te nemen.

Daarnaast is er ook een te beperkt zicht op de wijze waarop scholen voor buitengewoon onderwijs hun leerlingen opvolgen en evalueren. Deze kennis is relevant voor de uitrol van de afname van gestandaardiseerde, genormeerde en gevalideerde, net- en koepeloverschrijdende proeven in het leerplichtonderwijs vanaf het schooljaar 2022-2023. De plaats van het buitengewoon onderwijs in deze beleidshervorming moet nog worden uitgeklaard. Dit onderzoek moet bijdragen aan het onderbouwen van het beleid op dit vlak. Het is echter, net zoals voor scholen gewoon onderwijs, essentieel om te monitoren in welke mate scholen voor buitengewoon onderwijs erin slagen om voor leerlingen, binnen hun mogelijkheden, doelen op maat en in functie van een maximale leerwinst te selecteren en deze doelen ook bereiken met de leerlingen. Als zou blijken dat werken met gestandaardiseerde proeven voor bepaalde leerlingen met een beperking niet mogelijk is, moet bekeken worden op welke wijze toch aan leerwinstmeting in scholen voor buitengewoon onderwijs kan gedaan worden.

B. KENNISVRAGEN

Met dit onderzoek willen we diepgaande inzichten verwerven in systemen van interne kwaliteitszorg in scholen voor buitengewoon onderwijs. Hierbij moet niet enkel gekeken worden naar het Vlaamse onderwijs, maar ook naar buitenlandse onderwijssystemen waar vormen van buitengewoon onderwijs naast het gewone onderwijs bestaan. Meer specifiek stellen we de volgende vragen:

a. Visie op kwaliteit van onderwijs

(1) Hoe definiëren scholen voor buitengewoon onderwijs hun kwaliteit en welke indicatoren gebruiken ze hiervoor (zowel op schoolniveau als op leerlingniveau)?

b. Op welke wijze vertalen deze scholen hun visie op kwaliteit naar de organisatie van hun school, bepaling van de doelgroep, indeling in klassen en groepen, maar ook naar hun personeels- en professionaliseringsbeleid en samenwerkingsvormen (onder andere met scholen voor het gewoon onderwijs)? Welke overwegingen worden daarbij gemaakt?
c. Op welke wijze vertalen ze hun visie naar de verschillende aspecten van hun handelingsplanning? Wat zijn hierbij bepalende factoren? Welke rol speelt het CLB?
In welke mate en op welke wijze passen de scholen voor buitengewoon onderwijs zich aan de veranderende context aan, onder meer de evolutie naar inclusief onderwijs? Hoe gaan ze om met innovaties in het algemeen en meer specifiek in het onderwijs aan leerlingen met specifieke behoeften? Deze vraag heeft betrekking op leerlingen met een verslag in het algemeen, in het buitengewoon onderwijs maar ook in het gewoon onderwijs.
d. Welke noden ervaren de scholen om hun visie te realiseren?

b. Kwaliteitsbewaking in het buitengewoon onderwijs

(2) Op welke wijze bewaken scholen voor buitengewoon onderwijs hun kwaliteit?
a. Welke informatie wordt hiervoor gebruikt? Op welke wijze wordt die gebruikt?
b. Welke plaats krijgt het OK-kader in hun kwaliteitsontwikkeling?
c. Welke rol speelt de doorlichting in deze kwaliteitsbewaking?
d. Wat zijn hiervoor bepalende factoren?
e. In welke mate en op welke wijze kan een leerwinstmeting voor leerlingen met een verslag een meerwaarde bieden om aan kwaliteitsbewaking te doen? Hoe kan een leerwinstmeting gecombineerd worden met het gebruik van handelingsplannen of individuele aangepaste curricula voor leerlingen met een verslag? Welke bestaande methodieken voor toetsing of leerwinstmeting bestaan er in binnen- en buitenland voor de diverse populatie van leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften? Wat zijn essentiële kenmerken en cruciale randvoorwaarden?
f. Welke noden ervaren de scholen met betrekking tot kwaliteitsbewaking?

c. Kwaliteit van de onderwijspraktijk?

(3) Hoe worden onderwijsdoelen bepaald, gemonitord en geëvalueerd? Op welke wijze wordt dit onderbouwd en welke overwegingen spelen hierbij een rol? Op welke wijze gaan deze scholen om met de veranderende context en veranderende onderwijsdoelen?
(4) In welke mate slagen scholen voor buitengewoon onderwijs erin om voor leerlingen doelen op maat te selecteren en zo voor elke leerling te differentiëren en volgens zijn/haar mogelijkheden, een maximale leerwinst na te streven en te bereiken?
(5) Op welke wijze gaan scholen voor buitengewoon onderwijs na of de leerlingen de geselecteerde onderwijsdoelen halen, zowel op schoolniveau als op individueel niveau? Welke instrumenten worden hiervoor ingezet?
(6) Wat zijn bepalende factoren en processen? Welke actoren spelen een rol? Welke mechanismen zijn er?

Voor bovenstaande vragen is het relevant om in het onderzoek ook aandacht te hebben voor de praktijk betreffende individuele aangepaste curricula in het gewoon onderwijs. Op welke manier wordt er voor leerlingen met een verslag in buitengewoon en gewoon onderwijs, via handelingsplannen of individueel aangepaste curricula, een kwaliteitsvol traject gelopen? Waar zijn er gezamenlijke groeikansen te identificeren?

Samenwerking en afstemming met de Vlaamse onderwijsinspectie en de pedagogische begeleidingsdiensten is vereist.

C. VERWACHTE RESULTATEN

Dit onderzoek moet resulteren in een onderzoeksrapport met onderbouwde inzichten over kwaliteitsgroei in het buitengewoon onderwijs. Het rapport bevat ook onderbouwde aanbevelingen voor de Vlaamse overheid en de verschillende onderwijsactoren (onder andere scholen, schoolbesturen, pedagogische begeleidingsdiensten en onderwijsinspectie, ...), die betrokken zijn bij de (ondersteuning van) kwaliteitsgroei in scholen voor buitengewoon onderwijs en voor de versterking van het buitengewoon onderwijs.

D. TIMING

We voorzien voor dit onderzoek een looptijd van 18 maanden. Er dienen tussentijdse producten opgeleverd te worden.

E. KOSTPRIJS

Dit onderzoek heeft een maximale kostprijs van 170.000 euro.

THEMA 6: EFFECTIEVE PRAKTIJKEN TER PREVENTIE EN AANPAK VAN SPIJBELEN EN VROEGTIJDIG SCHOOLVERLATEN

A. AANLEIDING

11,9 % van de Vlaamse jongeren verliet in het schooljaar 2017-2018 de school vroegtijdig. In de grotere steden loopt dat cijfer zelfs op tot rond de 20 %. Dergelijke vroegtijdige schoolverlaters betreden de arbeidsmarkt in een zeer kwetsbare startpositie. Onderwijs en het behalen van een diploma of kwalificatie is immers cruciaal, niet alleen voor de persoonlijke ontwikkeling, maar ook om later succesvol aan de slag te kunnen op de arbeidsmarkt. Dit alles komt in het gedrang wanneer jongeren spijbelen, niet naar school (kunnen) gaan of wanneer ze vroegtijdig de school verlaten.

Om het aantal vroegtijdige schoolverlaters te verlagen en vroegtijdig schoolverlaten te voorkomen, is een geïntegreerde strategie nodig waarin beleidsmakers op verschillende niveaus hun verantwoordelijkheid opnemen. Er moet worden ingezet op het voorkomen van spijbelen, korter op de bal spelen en sneller optreden als een jongere spijbelt. Inzetten op preventie biedt de meeste kans op succes, zo blijkt uit onderzoek.[6] Langdurige preventieve activiteiten zijn succesvoller dan compenserende activiteiten gericht op leerlingen die al zijn uitgevallen. In de praktijk blijkt het immers moeilijk te zijn om vroegtijdig schoolverlaters terug te laten keren naar school.

Er is al heel wat onderzoek gevoerd naar vroegtijdig schoolverlaten. Volgende elementen komen naar voren als succesfactoren die bijdragen tot het verminderen van spijbelen en vroegtijdig schoolverlaten:

- voorkomen en terugdringen van onderwijsachterstand,
- hoge verwachtingen hebben ten aanzien van de prestaties van leerlingen,
- stimuleren van succeservaring,
- goede studie- en beroepskeuzebegeleiding die leerlingen een toekomstperspectief geeft, en dit in een warm en veilig schoolklimaat (het zogenaamde autoritatieve schoolklimaat),
- een sterk zorgbeleid,
- een sterk beleidsvoerend vermogen,
- het stimuleren van leerlingenparticipatie, ouderbetrokkenheid, enzovoort. Een school kiest zelf hoe ze dit concreet invult.

Er is bijgevolg al een goed zicht op de belangrijkste bestanddelen van een beleid dat vroegtijdig schoolverlaten tegengaat Zo zijn er internationaal diverse toolkits met aanbevelingen beschikbaar (zie o.m. https://www.cedefop.europa.eu/en/toolkits/vet-toolkit-tackling-early-leaving). Toch blijven Vlaamse scholen met vragen zitten over hoe dit concreet vorm te geven en hoe dit tot op de werkvloer te vertalen. Er is dus nood aan onderbouwde handvatten voor effectieve aanpak van vroegtijdig schoolverlaten in Vlaamse scholen, met aandacht tot vertaling ervan tot op de werkvloer.

[6] Zie o.m.:

- Keppens G. & Spruyt B. (2017). Effecten van interventies ten aanzien van spijbelen en vroegtijdig schoolverlaten onderzocht: een systematische literatuurstudie. Steunpunt Onderwijsonderzoek, Brussel.
- Keppens G. & Spruyt B. (2019). Preventie van spijbelen en vroegtijdig schoolverlaten: eindrapport. Steunpunt Onderwijsonderzoek, Brussel.

B. KENNISVRAGEN

Deze opdracht vraagt een praktijkgerichte vertaling van de gekende succesfactoren voor het verminderen van spijbelen en vroegtijdig schoolverlaten[7] naar onderbouwde en effectieve acties op school- en klasniveau in het secundair onderwijs.

1) Op welke wijze kunnen de belangrijke geïdentificeerde bestanddelen van een beleid tegen vroegtijdig schoolverlaten concreet vormgegeven worden in Vlaamse scholen? Wat zijn effectieve praktijken voor Vlaamse scholen om vroegtijdig schoolverlaten aan te pakken? Wat zijn Vlaamse en internationale praktijkvoorbeelden?
   Naast aandacht voor een aanpak met een focus op preventie of op het tegengaan van de beginfasen van spijbelen, vragen we ook naar effectieve praktijken voor scholen met een intensieve spijbelproblematiek.
2) Welke kenmerken hebben deze effectieve praktijken en wat zijn cruciale randvoorwaarden om deze in Vlaamse scholen te realiseren? Welke specifieke rollen hebben andere (onderwijs)actoren in deze aanpak? Wat zijn bevorderende en belemmerende factoren?

Voor de uitvoering van deze opdracht is afstemming vereist met de transitietrajecten voor leerlingen in de tweede en derde graad van het beroepssecundair onderwijs die door de school geïdentificeerd worden als potentiële vroegtijdige schoolverlaters. De trajecten zijn bedoeld voor jongeren die schoolmoe zijn en die het mogelijk moeilijk zullen hebben om een duurzame loopbaan aan te vatten.

C. VERWACHTE RESULTATEN

Dit onderzoek moet leiden tot onderbouwde en concrete methodieken voor een effectieve aanpak van vroegtijdig schoolverlaten in Vlaamse secundaire scholen, met concrete aanbevelingen tot op de werkvloer en voor samenwerking met andere relevante actoren in de (lokale) strijd tegen vroegtijdig schoolverlaten. We vragen om in de ontwikkeling van de methodieken voldoende rekening te houden met de diverse onderwijsvormen in het secundair onderwijs, gegeven de verschillende uitdagingen.
Deze methodieken kunnen door aanbieders van professionaliseringsinitiatieven ook verwerkt worden in vormingen voor leraren, schoolleiders en andere actoren. Daarnaast dienen aanbevelingen geformuleerd te worden ten aanzien van beleidsmakers, schoolleiders en andere onderwijsprofessionals. Tot slot vragen we ook communicatie- en disseminatieactiviteiten.

D. TIMING

Dit onderzoek kent een looptijd van maximaal 18 maanden. Er wordt na 12 maanden een eerste product, namelijk een toegankelijke reviewstudie, verwacht. Na 18 maanden dienen de methodieken opgeleverd te worden en de communicatie en -disseminatieactiviteiten uitgevoerd te worden.

E. KOSTPRIJS

Voor dit onderzoek voorzien we maximaal 160.000 euro.

[7] Zie voetnoot 6.

THEMA 7: GECOMBINEERD LEREN (BLENDED LEARNING) IN HET SECUNDAIR ONDERWIJS: KENMERKEN, VORMEN EN RANDVOORWAARDEN

A. AANLEIDING

De COVID-19 gezondheidscrisis stelde het onderwijs- en opleidingsstelsel in Vlaanderen voor heel grote uitdagingen die op een bijzonder korte termijn antwoord vereisten. Door de maatregelen die werden getroffen om deze gezondheidscrisis te beheersen, kwam het fundamentele recht op onderwijs onder druk te staan. Om dat recht op onderwijs te kunnen blijven garanderen, dienden scholen op enkele dagen tijd hun vertrouwde werking fundamenteel te wijzigen en massaal over te schakelen op vormen van onderwijs op afstand.
De ervaringen en resultaten van dat afstandsleren in de periode maart-juni 2020 zijn wisselend. Sommige scholen hadden al veel expertise opgebouwd en konden snel schakelen naar afstandsleren. Andere scholen hadden het erg lastig en konden kwaliteitsvol onderwijs onvoldoende verzekeren. Ondanks het feit dat ICT niet meer weg te denken is uit onze samenleving, bleken bovendien niet alle leerlingen te beschikken over de nodige hardware. Er waren heel grote verschillen tussen scholen op het vlak van de professionaliteit van leraren(teams) om hiermee aan de slag te gaan en de ondersteunende schoolorganisatie hierop te voorzien. De COVID19- gezondheidscrisis maakte het belang van digitalisering op school op verschillende vlakken nog duidelijker.

Sommige scholen hebben het afstandsleren als positief ervaren en willen er blijvend op inzetten in combinatie met het gekende klassikale onderwijs. Deze scholen zien een potentieel in een combinatie van onderwijs op school en op afstand om de leeromgeving te versterken en leerlingen uit te dagen.

Er zijn heel wat **variaties in vormen van afstandsleren** en **gecombineerd onderwijs of blended learning** mogelijk. De organisatie van gecombineerd onderwijs heeft een grote impact, zowel op leerlingen als op leraren, maar ook op de klas- en schoolorganisatie. De manier waarop een leraar zijn rol en contactmomenten met lerenden invult, verschilt sterk. Ook vraagt de combinatie tussen contactonderwijs en digitaal onderwijs om aangepaste, ICT-rijke leeromgevingen op school én thuis.

Hoewel verschillende onderwijsactoren opportuniteiten zien in gecombineerd onderwijs in het leerplichtonderwijs, is er nog veel onduidelijkheid en onzekerheid over de effectieve werking ervan. Ook is er nood aan onderbouwde informatie over effectieve aanpakken en over duurzame implementatie ervan in de dagelijkse werking van scholen. Onder welke voorwaarden is de combinatie van leren op school en leren op afstand, onder andere online, effectief? Hoe worden in deze combinatie de leerresultaten, het leerproces, samenwerkend leren, het welbevinden van leerlingen en een ondersteunend schoolklimaat optimaal bevorderd? Geldt dit voor alle onderwijstypes in het secundair onderwijs? In welke mate geldt dit voor alle profielen van leerlingen (onder andere rekening houdend met achtergrond, leer- en ondersteuningsnoden, leervoorkeuren, …)? Is gecombineerd leren (blended learning) mogelijk in technische, beroepsgeoriënteerde en kunstrichtingen, op welke wijze en onder welke voorwaarden? Antwoorden op deze vragen zullen ook mee voeding geven aan een kwaliteitskader voor afstandsleren.

B. KENNISVRAGEN

Willen we scholen de kans geven om gecombineerd leren (blended learning) te integreren in hun praktijk, dan is er nood aan onderbouwde kennis en ondersteuning van leraren(teams). Op deze wijze kunnen zij op een onderbouwde wijze en afgestemd op de eigen context en mogelijkheden, hun pedagogisch-didactische aanpak verder vorm geven. Er zal nooit een 'one size fits all' zijn die in alle scholen toepasbaar is.

Daarnaast raakt gecombineerd leren (blended learning) aan heel wat aspecten van het onderwijsgebeuren: het creëren van gewenste resultaten en effecten om levenskansen van lerenden te maximaliseren, het didactisch proces, de vormgeving van het curriculum, de vormgeving van evaluatie, de fysieke leeromgeving, de beschikbare (ICT) middelen, ouderbetrokkenheid, samenwerking tussen leraren, … Er is momenteel weinig onderbouwde kennis om scholen te ondersteunen in het opzetten van gecombineerd leren (blended learning). We focussen ons hierbij enkel op het secundair onderwijs.

De volgende vragen dienen beantwoord te worden:

1. Wat zijn volgens de wetenschappelijke literatuur kenmerken van effectieve vormen van gecombineerd leren (i.c. combinatie van leren op school en online leren)? Hoe kunnen kwaliteitsvolle vormen van gecombineerd leren (blended learning) aangeboden worden? Hierbij dient specifiek ook aandacht gegeven te worden aan de problematiek van gelijke onderwijskansen en aan doelgroepen waar gecombineerd leren (blended learning) minder evident is zoals voor leerlingen in het de bso, de B-stroom en het BuSO ov3? Welke afwegingen dienen daarbij gemaakt te worden? Welke vormen van gecombineerd onderwijs maximaliseren het fundamentele recht op onderwijs voor alle leerlingen?

2. Wat zijn de verwachtingen ten aanzien van de diverse actoren, zoals lerenden, leraren, ouders, ondersteuners, … en op welke wijze dient dit effectief aangepakt te worden?

3. Wat zijn randvoorwaarden voor de implementatie ervan in de Vlaamse onderwijscontext? Naast pedagogisch-didactische aspecten dient hierbij bijzondere aandacht besteed te worden aan het creëren van een fysieke leeromgeving voor dit gecombineerd leren (blended learning), met ook aandacht voor ICT. Ook de organisatie van de school, leiderschap, samenwerking tussen leraren, … vereisen de nodige aandacht. Ook aandacht voor de leermogelijkheden in de thuiscontext is cruciaal. Welke drempels en hinderpalen dienen hierbij overwonnen te worden en wat zijn onderbouwde manieren om dit in de Vlaamse context te doen? Wat zijn de kritische succesfactoren en op welke onderbouwde wijze kunnen deze vormgegeven worden?

C. VERWACHTE RESULTATEN

Als eindresultaten van dit onderzoek verwachten we:

- een wetenschappelijk rapport (inclusief theoretisch kader en methodologie) op basis van de wetenschappelijke analyse van literatuur en concrete praktijken en organisatievormen van gecombineerd leren (blended learing) in het secundair onderwijs;
- een praktijkgerichte didactische leidraad voor de scholen. Deze didactische leidraad moet leraren en schoolleiders in het secundair onderwijs in staat stellen dit onmiddellijk te gebruiken in de klaspraktijk en moet lerarenopleiders en aanbieders van professionaliseringsinitiatieven toelaten om op een evidence-informed wijze vormingen voor (aspirant) leraren te ontwikkelen over dit thema;
- aanbevelingen ten aanzien van beleidsmakers, schoolleiders en andere onderwijsprofessionals.

D. TIMING

Dit onderzoek dient zo snel mogelijk opgestart te worden en kent een looptijd van maximaal 12 maanden.

E. KOSTPRIJS

We voorzien voor dit onderzoek een budget van maximaal 110.000 euro.

THEMA 8: GECOMBINEERD LEREN (BLENDED LEARNING) AAN DE SPECIFIEKE DOELGROEP VAN LAAGGELETTERDE VOLWASSENEN EN NT2

A. AANLEIDING

Dit onderzoeksthema is een variant van het thema 7 en richt zich op een onderdeel van het volwassenonderwijs.

Afstandsleren, en met name de toegenomen digitalisering in onderwijs, is niet evident voor volwassenen die in onvoldoende mate functioneel geletterd zijn en voor anderstaligen, zeker als die ook nog eens over beperkte cognitieve vaardigheden of schoolse ervaring beschikken. NT2 (zowel gewoon NT2 als alfa NT2) maakt bijna 70% uit van het aanbod van de centra voor Basiseducatie en 33% van het aanbod van de centra voor volwassenenonderwijs. Bepaalde categorieën van inburgeraars zijn in het kader van hun inburgeringstraject verplicht om opleidingen NT2 te volgen en bepaalde beheersingsniveaus Nederlands te bereiken. Het publiek van de NT2-cursussen is divers: het gaat van hoogopgeleide anderstaligen tot laag-, anders- tot zelfs ongeletterde inburgeraars. Niet alle anderstaligen die Nederlands willen leren hebben (lang) school gelopen alvorens in België toe te komen. Ze beschikken vaak over onvoldoende ICT-vaardigheden en -middelen om online les te volgen, ook al zijn ze soms daartoe verplicht. Voor deze cursisten is dus een aangepast traject nodig wanneer fysiek onderwijs op de NT2-campus beperkt of niet mogelijk is.

Om het gecombineerd leren (blended learning) (zie thema 7) aan deze doelgroepen vorm te geven, vragen we onderzoek naar onderbouwde en concrete praktijken voor de doelgroep NT2 enerzijds en voor laaggeletterde volwassenen anderzijds. Diverse projecten en onderzoeken (o.a. Idea Consult en IWT-ALO) hebben reeds randvoorwaarden voor afstandsleren in het onderwijs aan volwassenen blootgelegd. Er zijn ook al diverse concrete instrumenten en werkvormen voor NT2-onderwijs en onderwijs aan laaggeletterde volwassenen ontwikkeld. Zo zet onder meer het Kenniscentrum Mediawijsheid in op projecten rond e-inclusie. Toch blijft het moeilijk om concreet vorm te geven aan gecombineerd leren (blended learning) voor de NT2-doelgroep enerzijds en voor laaggeletterde volwassenen anderzijds.

Een wetenschappelijke analyse van effectieve praktijken over gecombineerd leren (blended learning) aan NT2-lerenden en laaggeletterden is nodig. Hierbij dienen niet enkel onderbouwde inzichten verworven te worden in het didactisch proces (het afstemmen van de verschillende didactische werkvormen; de opvolging en de evaluatie) maar ook over het bereik, de communicatie en de opvolging van deze lerenden. Bij het in kaart brengen van deze effectieve praktijken dient ook rekening gehouden te worden met de diverse doelstellingen, de cruciale randvoorwaarden bij de lerenden (onder andere hun digitale vaardigheden), hun persoonlijke situatie (onder andere de mate waarin ze beschikken over de nodige ondersteunende materialen en thuissituatie), maar ook bij de lesgevers (onder andere hun handelingsbekwaamheid) en de centra.

B. KENNISVRAGEN

De volgende vragen dienen beantwoord te worden:

1. Wat zijn volgens de wetenschappelijke literatuur kenmerken van effectieve vormen van gecombineerd leren (blended learning) in een NT2-context en aan laaggeletterde lerenden? Onder welke vormen kan dit aangeboden worden? Welke afwegingen dienen daarbij gemaakt

te worden? Welke vormen van gecombineerd onderwijs maximaliseren het fundamentele recht op onderwijs voor alle lerenden?

2. Welke verwachtingen zijn er ten aanzien van de diverse actoren, zoals lerenden, lesgevers, centra, … en op welke wijze dient dit effectief aangepakt te worden?

3. Wat zijn randvoorwaarden voor de implementatie van gecombineerd leren (blended learning) in NT2 in de Vlaamse onderwijscontext? Bijzondere aandacht dient hier besteed te worden aan het creëren van een fysieke leeromgeving, op alle leerplekken waarover de lerende beschikt. Wat zijn de kritische succesfactoren en op welke onderbouwde wijze kunnen deze vormgegeven worden.

C. VERWACHTE RESULTATEN

Als eindresultaten van dit onderzoek verwachten we:

• een wetenschappelijk rapport (inclusief theoretisch kader en methodologie) op basis van de wetenschappelijke analyse van concrete praktijken en organisatievormen van gecombineerd leren (blended learning) aan NT2 lerenden en aan laaggeletterde volwassenen.

• een praktijkgerichte leidraad voor het onderwijsveld gebaseerd op het wetenschappelijk onderbouwd referentiekader over afstandsleren in het kader van NT2 en onderwijs aan laaggeletterden in Vlaanderen. De leidraad bevat voorbeelden uit de (Vlaamse en internationale) praktijk en praktische aanbevelingen ten aanzien van onderwijsactoren op verschillende niveaus (lesgevers, centra, schoolbesturen, pedagogische begeleidingsdiensten, nascholingsorganisaties,…).

Er dienen aanbevelingen geformuleerd worden ten aanzien van beleidsmakers en onderwijsactoren.

D. TIMING

Dit onderzoek dient snel opgestart te worden en kent een looptijd van 12 maanden.

E. KOSTPRIJS

Dit onderzoek kent een maximale kostprijs van 110.000 euro.